గతుకులు

బమ్మిడి జగదీశ్వరరావు

ఇన్నాళ్లూ నాలుగు బియ్యపుగింజలో ధాన్యపుగింజలో ఆ ఇంటి ముందు కోళ్లేరు కొనేవి. కానీ ఇప్పుడు నాలుగ్గింజలు పడితే కోళ్లకన్నా ముందు కన్నప్పడు ఏరుకుంటున్నాడు.

‘లచ్చి మీ తల్లీ,’ అని కళ్లకద్దుకుని ‘కళ్లవుపడవా,’ అని ఇంట్లోకి కేకపెట్టి యజమాన్నని నిరూపించుకుంటున్నాడు. ఇప్పుడూ అదేపనిలో ఉండి బుగ్గిపాలయిన చేటలో నుండి జారిపడ్డ నాలుగుగింజల్నీ కోడిలాగ కళ్లెట్టుకొని ఏరాడు. అసలు కాలమే మారిపోయింది. అందుకనే తన బతుకూ మారిపోయిందనుకుంటాడు అప్పుడు.

కన్నప్పడిని కనొదిలిలేసి, రెండెకరాల భూమ్మాత్రం ఇచ్చి వెళ్లిపోయారు, అతడి తల్లిదండ్రులు. నలుగురు కూతుర్లను గన్న తాను అది నిలుపుకోవడానికి నానా జెంజాటూ పడిపోయాడు. ఇప్పుడిద్దరు కూతుర్లకీ పెళ్లి చేసేశాడు. మరో కూతురుకి ఈమధ్యే సంబంధాలు చూస్తున్నాడు. ప్రస్తుతం ఎకరా భూమే మిగిలింది. అయినా ఎకరాకి ఎన్ని గరిసెలు పండుతాయని? ఆ పంట ఏడాది పొడవునా ఎలా వస్తుంది? బత్తెము వెచ్చముకే చాలదు. పైగా చుట్టాలూ వచ్చిపోయేవాళ్లూ... సాకలి కర్సూ, మంగలి కర్సూ... కూరకర్సూ... ఇవన్నీ ఎట్టాగో తంటాలుపడ్డా పొయ్యి మీదకుంటే కిందకుండదు. పొయ్యి కిందకుంటే పొయ్యి మీద కుండదు. అందుకే కన్నప్పడు కూలి పనికెళ్తాడు. నుయ్యి తవ్వుతాడు. పునాదులు తీస్తాడు. సొప్ప కొడతాడు. మట్టిపనికెళ్తాడు. ఒకటని ఏటి, అన్ని పనులూ చేస్తాడు. మరి కన్నప్పడుతోపాటు ఆడి పెళ్లాం వరాలు గొప్పు తవ్వటానికి... గాబు తీతకి... ఎగరబోతకీ.. చేను కోతలకీ అన్నిటికీ బయలుదేరుతుంది. అదీ చాలదని తమ ఇద్దరి కూతుర్లనీ ఎంటేసుకు ఎల్తుంది. ఎకరా పంట పనులకు ఇంటిల్లిపాదీ కష్టపడతారు. అలా అయితేనేగాని ఈదుకు రాలేకపోతున్నారు అన్న ఆలోచన వారికేనాడూ రాలేదు.

“బియ్యమేరినావు గావాలా, అందులో దొరికిన దాన్నెపు గింజలు సెంబుతో సిదుపుతానుగానీ... కూరేదన్నా బట్రామి... నువ్వూ నేనూ అయితే పరవాలేదు. పెద్దమ్మి కూడా వచ్చింది కదా... ఎళ్లు,” అంది వరాలు.

భార్య మాట విని అక్కడ నుండి నడిచాడు కన్నప్పడు. పెద్దమ్మి మళ్లీ వచ్చింది. ‘పెళ్లి సెయ్యడాకే సచ్చీ సెడీ ఒకొడ్డుకొస్తుంటే... ఈ పురుడులూ పున్నేలూ నావల్లకాదు,’ అనుకున్నాడు. కానీ కూతురు ఏడుపు గుర్తొచ్చి కడుపు కరిగిపోయింది. ‘అదేటో ఎదవ దురదుష్టం కాపోతే దానికి ముగ్గురూ ఆడపిల్లలే. నాలుగో పురిటికి వచ్చిందిప్పుడు. ఈసారన్నా మొగపిల్లాడు పుడితే బావున్ను,’ అనుకున్నాడు. ‘ఎవరియితే ఏంలే.’ అంతలోనే మరేం గుర్తుకొచ్చిందో పెదవి విరిచాడు.

చెవ్విరక నుండి ఆరిపోయిన చుట్టతీసి వెలిగించి రెండు గుక్కిళ్లు లాగి, తాగాలని ఉన్నా మళ్లీ ఆర్పేశాడు. కన్నప్పడికి చుట్టంటే ప్రాణం. ఆ అలవాటు ఈనాటిది కాదు. తాతతండ్రుల నాటిది. తన తండ్రీ తనూ కలిసి మణుగులకు మణుగుల పొగాకు ఎండబెట్టి బాగుచేసి సంవత్సరానికి సరిపడ్డట్టూ నిలవావుంచుకొని... ఊసుపోక పోయినప్పుడల్లా ఆ కట్టలు దించి చుట్టలు చుట్టేవారు. అవి ఎక్కువ తాగటం మూలాన్నే తన తండ్రి వేగిరం సచ్చిపొయ్యాడని అందరూ అంటారు.

'అప్పుడు రూపాయిస్తే మణుగుడు పొగాకు... ఇప్పుడో, నాలుగు సుట్టలే రావు,' అనుకున్నాడు. అంత లోనే కన్నప్పడికి ఆయన తాత గుర్తొచ్చేడు. తాత మాటలు గురుతొచ్చాయి. 'పావలా ఇస్తే పట్టుసీరొచ్చే దట. అద్దురూపాయికి ఆవును కొనుక్కోవచ్చుట! అమ్మో... ఆ కాలమొస్తే బావుణ్ణు,' అనుకున్నాడు. అయితే ఉప్పుడు కూలి డబ్బులూ పెరిగాయి. అన్నిటి మీదా రేటులూ పెరిగాయి. కానీ రేటులు పెరిగినంతగా కూలి డబ్బులు పెరగలేదు.

కన్నప్పుడు బడ్డీ ముందాగాడు. కన్నప్పడికి కళ్ల కెదురుగా షాపు... సామాన్లూ, బడ్డీవాడి నగల భార్య... ఏమీ కనిపించలేదు. బడ్డీ కృష్ణమూర్తి జిగజిగల బంగా రపు రంగుచొక్కా కూడా కనిపించలేదు. కళ్లంలా తయా రయిన పట్ట (బట్ట) తలా కనిపించలేదు. కనిపించిం దల్లా ఒక్కటే... చింకి పాత కట్టుకొని సేగోడీలు పప్పులు జంతికలు అమ్ముకొనే కిష్టిగాడు. అపుడంతా 'ఒరే కిష్టా... కిష్టిగా' అని వాడిని పిలిచేవారు. అప్పుడు వాడెంతో మర్యాదగా మాట్లాడేవాడు. జవాబు చెప్పేటప్పుడు బితుకుగా చేతులు కట్టుకునేవాడు. ఇదంతా తలుపుకు రావడంతో నవ్వొచ్చింది అప్పడికి.

"ఏట్రా... అప్పుడూ... ఏటి బాకీ డబ్బులివ్వడాని కొచ్చావా?" కృష్ణమూర్తి అడిగాడు.

"ఏమండీ?" అని సంబోధించేవాడు తప్ప ఎప్పుడూ పేరు పెట్టి పిలవడానికే జంకే కిష్టిగాడు ఇప్పుడు ఏకవచన ప్రయోగం చేస్తూ అప్పడ్ని పిలవడం తో అప్పుడు ఆశ్చర్యపడలేదు. ఆలోచనకు గురయ్యా డంతే. 'ఒకప్పుడు ఆడి స్థానంలోకి నేనెళ్లిపోయాను... అందుకే,' అని నిట్టూర్చాడు.

"పలకవేటి బాకీ సొమ్ము కడతన్నావా? ఆమధ్య కూతురు సమర్తాడిందని నాలుగొందలట్టికెళ్లావు. దానికి వొడ్డీ లేదు మొదులూ లేదు. ఆ సమర్తాడిన కూతురికీ పెళ్లయిపోయి పురిటికొచ్చినా నువ్వు తీర్సినట్టులేవు. సెత్తి మాల్నోడివి, గతిలేనోడివి ఏనికి పట్టికెళ్లాల. పౌరుషం ఉంటే పడెయ్యి," కృష్ణమూర్తి మాటలు. అవి మాటలు కాదు. ఆరుపులు... తిట్లు... కొరడాదెబ్బలు!

కన్నప్పడు కిక్కురుమనలేదు. తన చెయ్యి రాయి కిందున్నట్లుగా అనిపించింది. చెయ్యి కదిపితే తనకే కష్టం. పెదవి విప్పితే తనకే నష్టం. అందుకే మరేమీ అనలేదు.

"...ఇచ్చేస్తాను... ఈనెల... ఎలాగయినా సూసి..." అని మౌనంగా తల దించుకుని అక్కడి నుండి కళ్లం మడివేపు వెళ్లాడు కన్నప్పడు.

రెండేళ్లు కళ్లంలో వదిలేసిన నాటుబండి వర్షానికి తడిసిపోయి బాగా మురిసిపోయి మన్ను తినేస్తోంది. అది చూసి కన్నప్పడికి ఏడుపొచ్చింది. తన జోడెడ్లు గుర్తుకొచ్చాయి. ఆ ఎడ్ల బండి మీద తను కూర్చొని 'ధా... ధ... దదధ' అని అదిలిస్తూ పట్టుకుంటే పది నిముషాల్లో పదామడలు చుట్టబెట్టి వచ్చేవి. వాటి మెడలోని మువ్వలు అమ్మోరు సంబరాల డప్పుల మోతలా వుండేవి. అలాంటిది అవి కూడా కూతురు పెళ్లికి భోజనాలు పెట్టినపుడు అమ్మేశాడు. ఆరోజు తనకయితే అన్నమే సయించలేదు. అవి కూడా వెళ్లే ముందర చూసిన చూపు ఇప్పటికీ అగుపిస్తోంది.

మళ్లీ ఎడ్లను కొందామనే బండి అమ్మలేదు. ఈలోగా ఒకదాని మీదొకటి కర్చు... కరమత్తూ వచ్చి పడ్డాయి. ఎడ్లు కొనలేదు. కదా బండి కూడా ఇప్పుడు మట్లో కలిసిపోవడం... మనిషి పుట్టి పెరిగి మట్లో కలిసిపోయినట్లుగా తోస్తోంది అప్పడికి.

"ఏటయ్యా కూరట్టుకు రమ్మంటే ఇక్కడ కూకు న్నావూ," ఆశ్చర్యంగా మొగం పెట్టి పిడకల కుచ్చిరి దగ్గరకు వచ్చిన వరాలు అడిగింది. జవాబివ్వలేదుగానీ పెళ్లాం వైపు తల ఎత్తి చూసాడు.

కన్నప్పడు కళ్ల ముందు గతం మబ్బులా కది లింది. అప్పుడెలా ఉండేది వరాలు! నిజంగా వరాలు వరాలమూటే అని పిల్లని చూసొచ్చి ఆనాడే అమ్మ అంది. అవును వరాలు తనని కట్టుకోబట్టి ఇలా అయి పోనాదిగానీ అది రాజింటిబిడ్డ. వయసులో ఎల్లా వుండేది? దుబ్బుగా జాకెట్లు ఏసుకుంటే సెయ్యెత్తితే పరపరా సిరిగిపోయేవి. అంత కండపట్టిన గట్టోళ్లు. కానీ వరాలు జాకెట్టు ఏసుకోడ మెరగదు. అసలాకాలంలో అందరూ జాకెట్లు లేకుండానే సీర మాసక్కగా కట్టుకొనీ వోళ్లు. పెళ్లయిన కొత్తలో అందరూ ఏసుకోమంటే వరాలు జాకెట్టు ఏసుకుంది కొన్నాళ్లు. గానీ ఎంత సిగ్గు బడిపోయిందనీ, అసలు తమ పెళ్లయిన మొదట్లో తను కళ్లంకొస్తే కూడట్టుకొచ్చే నెపం మీద పనుల్లోకొచ్చే మనుషుల సేత పంపకుండా తనే వచ్చేది. పిడకలకని కుచ్చిరి దగ్గరకు వచ్చేది. కొంటెగా చూసేది. అప్పుడు తాను మాత్రం ఒగ్గోడా? గభీమనివెళ్లి గడ్డికుప్ప మీదకు తోసేసి మరీ ఎన్ని ముద్దులు పెట్టాడు? ఎన్నిసార్లు తెల్ల లాల్చీ మీద ఎర్రటి, నల్లటి మరకలవలేదు? అవి చూసి వరాలు ఎన్నిసార్లు మురిసిపోలేదు. అది తెలియక పై నుండి ఇంటికి వచ్చి తన్ను చూసి అమ్మకు ఎన్నిసార్లు అనుమానం రాలేదు...?!

''నీకే ఏటాలోసిత్తన్నావ్,'' వరాలు అప్పణ్ని కుదిపేసింది.

ఆ... అన్నాడు అప్పడు నిద్రలోంచి లేచినట్టు.

''ఈ పూటకు ఆ షావుకారికాడ దేనికిగానీ ఆ టమాట్లు, సిక్కుడుకాయలు నాలుగేరి బట్రా. మద్దేనం ఏలకి మళ్లీ మీకు తిండి అమర్సాల...'' అంటూ వెళ్లిపోయింది వరాలు.

అప్పడు మళ్లీ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

...అన్నిట్లోనూ ఎంత మార్పు... చివరకి మొగుడూ పెళ్లాల బాంధవ్యం దగ్గర కూడా. ఇప్పడు ఇద్దరూ ఏకాంతంగా కలిసే సమయమే దొరకదు. అదవా దొరికినా వాళ్లిద్దరి కౌగిళ్లుండవు... పకపకలుండవు... పట్టుకోడాలుండవు... కొంటెతనాలుండవు... ఉండేదల్లా కృష్ణమూర్తి... పిల్లల పెళ్లి... వాళ్ల కాపురాలు... వాళ్ల జీవితాలు... ఇవే. కూలిపని మరో నాల్రోజులు దొరికితే అన్న ఆశే ఇద్దరికి. వరాలు అవే మాట్లాడుతుంది. తనూ అదే మాట్లాడతాడు. ఏమిటో ఆలోచించినా అర్థంకాదు అప్పడికి. అప్పడప్పడు అందుకేనేమో జీవితం మీద రోత కలుగుతుంది. 'మానవజన్మ ఉత్తమమైంది,' అంటారెందుకో, ప్రశ్నించుకున్నాడు అప్పడు.

...ఏది ఏమి జరిగినా రోజుకు మూడు పూటలు తినాలి. తన పిన్నవయసప్పడయితే అయిదుసార్లు అంటే అలబొద్దు... తెల్లారగట్ల తినేవాడు. నాలిక మీదకు ఏదో కూరాకుండాలి. మొగుడికి పెళ్లమున్నట్టు... అన్న ముంటే సొల్లు కూర కావాలి. అప్పడు సుట్టమొస్తే గొర్రె పోతునే ఏసేవాళ్లు. ఇప్పడు కోడయినా కొయ్యడం లేదు. ఆ కోడమ్మితే పాతికో పరకో వస్తే కూతురికి సీర కొనేయ్యొచ్చు. లేదంటే అల్లుడు అనరాని మాటలు అన్నా అంటాడు.

అప్పడు అక్కడి నుండి లేచి నిలబడ్డాడు.

చిక్కుడుకాయలు, టమాటోలు ఏరి తువ్వాలులో కట్టి ఇంటికి తీస్కెళ్లాడు. తరువాత స్నానం చేసి కూర్చున్నాడు.

పెద్ద మనమరాలు వెంకటి టీ తెచ్చి అప్పడికిచ్చింది. అది టీ అంటే టీకాదు. డికాషను. ఆ డికాషను త్రాగుతూ బ్రాందీ తాగినట్లుగా ఫీలవుతాడు అప్పడు. అప్పడు టీ త్రాగుతుంటే మౌనంగా నిలబడి చూసి చూసి, ''మీ ఇంట్లో పాల్లేవా?'' అడిగింది మనవరాలు.

కన్నప్పడికి ఏం చెప్పాలో తెలియలేదు.

''మా అమ్మ అన్నీ గొప్పలు చెప్తాది... మా ఇంట్లో జున్నుపాలు మీగడా అని. మీకు టీలోకే పాల్లేవు అమ్మవన్నీ అబద్ధాలే...'' అంది మళ్లీ వెంకటి.

''ఇప్పడు లేవు అమ్మేశాం,'' అని మనుమరాలితో అన్నాడు.

''ఎందుకమ్మేసారు?'' మళ్లీ ప్రశ్నించింది వెంకటి.

ఎలా చెప్పాలో అప్పడికి బోధపడలేదు. చెప్పినా చిన్నపిల్లకి అర్థం కాదనుకున్నాడు. కానీ వరాలు పోరు మీద తనూ ఒకప్పడు పాలేపారం చేశాడు చాన్నాళ్లు. నాలుగ్గేదెలూ, ఒక ఆవూ వుండేవి. ఆటికి తిండి పెట్టడమే కష్టమయిపోనాది. కరువొచ్చి పంటనేల్లన్నీ కాష్టంలయిపోనాయి. పచ్చగరిక ఎక్కడా దొరకలేదు. ఎవరో బోరింగులున్నోళ్లకే అన్ని సదుపాయాలూ. ఎండుగడ్డి ఏనాడో అయిపోయింది. పసగడుగు గంజీ ఇరుగూ పొరుగూ ఇచ్చిన మినప్పొట్టుతో ఎన్నాళ్లు ఆటి దాణా నింపగలడు? అందుకే అవి వట్టిపోయాయి. వట్టిపోయాక పెంచడం మరింక వల్లకాలేదు. అప్పడు వట్టిపోయినవని రేటు సరిగా రాలేదుగానీ అమ్మేశాడు. ఆనాటి బక్కలు, గొర్రెలు, కోళ్లు ఒక్కొక్కటి అన్నీ పోయాయి.

''తాతయ్యా... నువ్వేం పండిస్తావ్?'' వెంకటి ప్రశ్నించింది.

వెంకటి తొమ్మిదో తరగతి చదువుతూ హాస్టల్లో ఉంటోంది. తల్లిని చూద్దామనిపించి సెలవులకు వచ్చింది. అల్లయ్య అంతకూ పట్టించుకోడు. ఆడపిల్లకు దేనికి సదువు? అనుకున్నాడుగానీ తిండెడతారని సదువుకో మని పంపేశాడు. ఏది ఏమయినా వెంకటి ఆల్ల కుటుం బంలో తెలివయిందంటారు. అందుకే గావాల బోలె డన్ని ప్రశ్నలేస్తుంది.

''ధాన్యం... నువ్వులు... సెలక్కాయలు అప్పడప్పడూ వర్షం పడితే,'' చెప్పాడు అప్పడు.

''ధాన్యం అమ్ముతావా... బియ్యమా?''

''అమ్మడమేటీ?'' అర్థంకానట్లు ముఖం పెట్టాడు అప్పడు.

''పండించినవన్నీ మనింటికేనా?'' మనుమరాలు.

''మిగలవు,'' పైకి అన్నాడు. పంటంతా ఇంటికే సాలదు. కాని అవసరాలకి అమ్మేసి తరువాత కూలి డబ్బుల్తో కొనుక్కోడానికి నానా యమయాతనా పడిపోతాడు. ఇవన్నీ చిన్నపిల్లకు అర్థంకావని చెప్పలేదు అప్పడు.

''మొన్న అమ్మ... నువ్వా ధాన్యం అమ్మేరు నే చూశా,'' అంది మనుమరాలు.

"ఆ అమ్మాను. అయితేటంటావు?" అడిగాడు గాని, 'అవన్నీనీకెందుకు' అని అనలేదు. ఎందుకంటే మనమరాలు మాట్లాడుతుంటే ముద్దనిపిస్తోంది.

"తాతయ్యా ఒకటడగనా?"

"వందడుగు," అన్నాడేకాని అప్పడి గుండె కొట్టుకుంది. 'పైసలడిగితే?' తన దగ్గర చిల్లిగవ్వ కూడా లేదు. అప్పడు బాధపడిపోయాడు.

అప్పడనుకున్నట్లు వెంకటి డబ్బులడగలేదు.

"తాతయ్యా ధాన్యం నీకు నచ్చిన రేటుకి అమ్ముతావా? ఎలాగమ్ముతావు?" వెంకటి ప్రశ్న అప్పడికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. పెద్ద ప్రశ్న? ఎంతయినా చదువుకుంటోంది గదా! అనుకున్నాడు. మనసులోనే.

"చెప్పు..."

"మనిష్టమొచ్చినట్లెలాగమ్ముతాం," అప్పడు చెప్పబోయాడు.

"అదేటి తాతా నీళ్లు కట్టి, దున్ని అన్నీ చేసి కష్టపడి పండించింది నువ్వు? మరి నువ్వు పండించింది నీ ఇష్టంకాదా?" కాస్సేపు అప్పడికి ఏం చెప్పాలో తెలియక నోరావులించాడు.

"...ఎందుకంటే తాతా సుప్పులు జంతికలు చేసి నోళ్లే దానికి ఒక రేటు పెడతారు కదా! మనకి బల్లలపెట్టి చేసి అమ్మిన షరాబు పెట్టి రేటు ఆడే ఇమ్మన్నాడు కదా," వెంకటి ఏదో ఆలోచిస్తూ అంది.

ఇప్పడు అప్పడిలో ఆలోచన మొదలయింది.

నిజమే... నిజమే... సామాన్లు చేసి అమ్మినోళ్లే ఆల్లిష్టమొచ్చిన రేటు అన్నీ సూసుకొని మరీ ఎడతారు. కాని తమ రైతులు పండించే పంటకు ఎవడో వచ్చి రేట్లు నిర్ణయిస్తాడు. ఆడు సెప్పిన రేటులకి అమ్మాల... తాము పండించే పంటకు ఏ నాయకులో వచ్చి రేటెట్టడం ఆశ్చర్యంగానే తోచింది అప్పడికి.

అప్పడి ఆలోచనలు మరింత వేగంగా పరుగెత్తుతున్నాయి.

యూరియా గట్రా తయారుచేసిన ఫేక్టరీ వాళ్లే దానికో రెటెట్టి ఆల్ల ఇష్టానికి అమ్ముతారు. ఏ ఫేక్టరీ వోళ్లయినా తాము తయారుసేసిన వాటికి తామే రేటు నిర్ణయం సేత్తారు. మా రైతుల కాడికి వచ్చేసరికి మాత్రం అందుకు ఇరుద్దం.

అయితే ఏటి సెయ్యాలా?

తమ పంటకు గిట్టుబాటు రేటు తామే ఎట్టుకోవాల... అంటే అలా జరగాలంటే రైతులందరూ ఒక్కటిగా ఉండాలి. ఏదో అర్థమయిన వాడిలా అప్పడు అక్కడి నుండి లేచి వెళ్లి అందరు రైతుల్ని కూడదీసి చెప్పాడు.

మొదట కొందరు నవ్వారు. తరువాత ఆలోచించారు. "అలా సెయ్యడం కష్టమేమో?" అనుమానం కొందరు కక్కేశారు.

"మనమంతా ఒక రేటుకే అమ్మాల. ఏ వస్తువు తయారుసేసినోడు ఆ వస్తువు అమ్ముకోగా లేంది. మనం కష్టపడ్డది అమ్ముకోడంలో ఆశించడంలో అన్నేయమేముంది? అన్నాడు అప్పడు.

"అయినా మనం అమ్మేటన్ని పండిత్తన్నామట్రా... మనమేం పెద్ద రయితులమా మనకే మనం పండించినా సాలదు," అన్నాడు యింకో రైతు. "అలాగని అవసరాలకి అమ్మడం మానేత్తన్నామా? ఆ అమ్మేదేదో మనకి కిట్టినట్టు అమ్మాలనీ," ఇంకో రైతు సర్దేడు.

"మనమిప్పడు పుట్టి ఎనభై రూపాయిల కమ్మేత్తాం. కొనేసరికి నూటెనభై లెక్కయినా కావాల. 'అమ్మబోతోటికి అడవి... కొనబోతోటికి కొరివి,' అని ఒత్తినే అన్నారా," మరో చిన్న రైతు అన్నాడు.

"ఈ డబ్బున్న మారాజులు మన దగ్గరిప్పడు పంట రాగానే కొనేసుకొని ఆళ గాదులూ... కొట్లూ అన్నీ నింపుకుంటారు. లారీలతో ఎత్తికెళ్లిపోతారు. మనం మళ్లీ బియ్యం కొంటే కేజీ ఆర్రూపాయలంటారు," నిట్టూర్చాడు రైతు.

అయితే ఎన్ని కష్టాలొచ్చినా అనుకున్న రేటుకే అంతా అమ్మాలని అదీ రేటు పలికేకనే అమ్మాలని నిర్ణయానికొచ్చారు అంతా. తరువాత ఎవరిళ్లకు వారెళ్లిపోయారు. కన్నప్పడికి కడుపునిండా తిన్నట్టుగా తృప్తిగా వుంది. మనసులోనే మనవరాల్ని అభినందించేడు. పెళ్లాం ఇంటికెళ్లగానే కాళ్లు కడుక్కోడానికి నీళ్లిచ్చి భోజనం వడ్డించింది. అప్పడు భోజనం ముందర కూర్చున్నాడు. రెండు ముద్దలెట్టాడో లేదో, "అమ్మా... అమ్మా..." అరుపులు కూతురు నొప్పులు పడుతున్నట్టుగా ఉంది.

అప్పడు గాబరాపడుతూ, "డాకటేరు బాపు దగ్గరకి తీసుకెళ్దామేటి?" పెళ్లాన్ని అడిగాడు.

"ఏనికీ.. ఎవల్దగ్గర డబ్బులు మొలుస్తన్నాయి. మన రాజమ్మ మంత్రసానికి కబురెట్టినా వస్తుంది." భార్య మాటకు తన దగ్గర డబ్బులుంటే ఎదురు చెప్పేవాడే కాని అవి లేకపోవడంతో మౌనంగా తిని దిక్కుతోచక అలవాటుగా పొలంవేపు నడిచాడు. ఎండ కాస్తున్నా లెక్క చేయకుండా చేనంతా గాలించాడు. ఏదో పురుగు పట్టినట్టుంది. అప్పడికి భయం వేసింది. ఆశల మీద నిరాశ నీడ పడడంతో వెన్నులో వణుకు పుట్టింది.

వరి వెన్నేసేటప్పుడే ఈ తెగులు రావడంతో అప్పడిలో గుబులెక్కువైంది. పొలమంతా అదేమాదిరిగా ఉంది. అంతే... అప్పడికి కళ్లలో నీళ్లు తిరిగాయి.

కాసేపు చూశాక కాళ్లు ఎకాఎకిన పొరుగింటి పోతురాజును కలవడానికి వడివడిగా పడ్డాయి. అయితే ఎదురుగా నిలబడ్డ పోతురాజుని చూసి విషయం చెప్పాడు. పోతురాజు కాస్తోకూస్తో సదువుకున్నోడని అందరూ ఆయన్నే అడుగుతారు.

అప్పడు చెప్పకుండానే ఏడ్చేసినంత పనిచేశాడు. పోతురాజుకి విషయం అర్థమయినట్లుంది. అప్పడి భుజం మీద చెయ్యేసి "మరేం దిగులు పడకు... నానే సూసి నీకు సెపుదామనుకున్నాను. ఈలోపు నీవే సూసి నావు. ఇప్పడు వెంటనే మందులు పట్నం నుంచి తెప్పించి జల్లకపోతే ఎన్నంతా ఏళబడిపోద్ది... ఈ చీడకి ఒక్క గింజా మిగలదు," చెప్పాడు.

"మందులు ఎంతవుతాయి," అప్పడు ఆత్రంగా అడిగేడు.

"మూడొందలవొచ్చు..." పోతురాజు మాట పూర్తి కాలేదు. అక్కడి నుండి అప్పడు ఇంటివేపు పరుగు తీశాడు. డబ్బులిప్పడెక్కడ దొరుకుతాయి? నా నోటి మీద కూరాకు నిలబడుతుందా? అంత డబ్బు ఎలా? మెదడ్ని దొలిచేస్తోంది.

అసలు అప్పడికి ఊష్టమొచ్చినా (జ్వరం వచ్చినా) అస్పెట్లకి వెళ్లి ఎరుగడు. ఇంట్లో ఎంతో ఇదయితేగాని తీసికెళ్లడు. కషాయం... ఇదీ అదీ అని కాలం గడిపే స్తాడు. కానీ పంటకింత రవ్వ పీడొచ్చినా తట్టుకోలేడు. పేణం గిలగిలమంటాది.

ఇల్లు చేసేసరికి ఇంటి ముందు అమ్మలక్కలు గుమికూడున్నారు.

కన్నప్పడి గుండె మరింత వేగంగా కొట్టుకుం టూండగా, "ఏటయ్యింది," అడిగాడు.

"...నీ పెద్ద కూతురు కడుపులో బిడ్డ అడ్డం తిరిగి పోనాది. రాజమ్మ తనవల్ల కాదనీసింది. పట్నం పెద్దాస పెట్లికి తీసుకెళ్లాల," పొరుగింటి పోతురాజు భార్య పోలమ్మ చెప్పింది.

అంతే అప్పడికి కాళ్లూసేతులూ ఆడలేదు. అమ్మో రమ్మకి బలిచ్చే ముందు డప్పులమోతకు బెదిరిపోయిన పోతులా అటూ ఇటూ చూసాడు. భయం వళ్లంతా ఆవ రించుకుపోయింది. అక్కడ పొలం ఏడాది పొడుగూ పెట్టుకున్న ఆశలూ బతకాల్సిన బతుకూ ఉన్న ఒక్క ఆధారం... జారిపోతున్నట్టు అనిపించింది.

"...ఏటి పెద్దోడో, మగమనిషివి నీవే అలా అయితే పెళ్లం... పిల్లలు అందునా ఆడకూతుర్లేమవు తారు? ముందా పిల్లని ఆస్పెట్లకి తీసుకెళ్లే దారి సూడండి," ఓ ముసలమ్మ అప్పడి చెయ్యి పట్టుకుని వెళ్లమన్నట్టు తోసింది.

అప్పడి మిత్తవోరయిన గౌరిగాడూ మాలచ్చిమీ రెండీదులవతల నుండి పరుగున వచ్చారు. వరాలు అందర్నీ చూసి మరింత ఏడుస్తోంది.

"ఎవరో సచ్చినట్టు ఏనికా ఏడుపు," గౌరిగోడు కసిరాడు. అంతలోనే నాటుబండి సిద్ధం చేసి ఎవులివో ఎడ్లను తెచ్చి కట్టారు. బండి మీద ఎండుగడ్డి పరిసి దాని మీద గోనేసి పైనేమో సింకి గుడ్డపాత, ఓ పాత చీరతెచ్చి ఏశారు. అప్పడి పెద్దకూతుర్ని అందులో ఎక్కించి మరో ఇద్దరు ఆడాళ్లు ఎక్కారు.

"నువ్వు డబ్బులు గట్రా సజ్జు చేసుకొనిరారో అప్పడూ, నేనెల్లి ఆస్పెట్లో జాయినింగు సేసేస్తా. దానికేం ఫరవాలేదులే నేవెళుతున్నాను. వోలే వరాలప్ప నువ్వికఏడక ఆ సిన్న పిల్లలు మరీ జడుసుకుంతారు," అంటూ బండి తోలాడు గౌరిగోడు. బండి క్షణాల్లో ఆ ఊరి పొలిమేరలు దాటేసింది.

అప్పడు అరుగరుగు తిరిగాడు. అంతా తన లాటోళ్లే. ఆళ్లు ఆదుకుందామనుకున్నా ఆదుకోలేరు. అప్పులిచ్చేవోళ్లకి తనఖా పెట్టాల. అంటే నమ్మకం పోయింది. మనుషుల మీద మనుషులకే నమ్మకం పోయినందుకు అప్పడు తిట్టుకున్నాడు.

వరాలు, 'ఏటి తనకా పెట్టడమా?' అని ఆలో చిస్తోంది. "మామ సచ్చిపోతే కాళ్లకడేలు అమ్మి సమ యానికి కతా కార్యం శానా బాగా సేసినాం అను కున్నారు. ఉన్న సెవికమ్మెలు, ముక్కు బేసరీలకీ అలానే అయింది. రెండో కూతురుకి పెళ్లి చేసి పడమటి వైపిచ్చి నారు. ఆలంతా పత్తి పట్టించేవోళ్లు, పత్తి ఏటి తింటా రాల్లు. గింజలైతే గెంజన్నా తాగివోళ్లు. ఆలకి సేన కష్టా లొచ్చి పడిపోనాయి. ఎందరో ఆలూర్లో ఆకలికి బరా యించలేక బలిమిన సచ్చిపోనారు. ఉరి తీసుకున్నారు. విషం తాగేరు. మలమల మాడి సచ్చిపోనారు. అలాం టప్పడు అల్లుడు కూతురూ 'ఏ గంగలో కలిస్తే కలవనీ' అని ఎలా వదిలేస్తామని కమ్మెలు బేసరీలు అమ్మి చిన్న కొట్టు ఎట్టుకోమని డబ్బిచ్చినారు. గోరుసుట్టు మీద రోకలిపోటులా ఒకదానిమీదొకటి పడుతుంటే ఏ మను షులు మాత్రం బతుకుతారు, ఏ బతుకులు మాత్రం బాగుపడతాయి? రెండెకరాల పొలం మీద అంతమందీ

ఆధారమున్నా ఎట్నుంచీ పైసా వచ్చిన రాబడీ లేదు. ఏ పూట కష్టపడితే అది ఆ పూటకే!

అప్పడు కాలు కాలిన పిల్లిలా ఊరంతా తిరిగేసినాడు. ఆరోజు అప్పడింటి పొయ్యిలో పిల్లి పడుకుంది.

సాయంత్రానికి గౌరిగోడు ఒక్కడూ ఎడ్లబండి తోలుకొని వచ్చాడు.

"ఏమయింది," వరాలు పరుగున వచ్చి అడిగింది.

" బిడ్డ అడ్డం తిరిగిందట. ఆపరేషను సేసి బిడ్డను తియ్యాలట. పెద్ద డాకటేర్లు వున్నారు. తల్లికి ప్రమాదం కాదులే అన్నారు. ఫీజులకి మందులకి ఓ అయిదొందలు అందాకొత్రమన్నారు," గౌరిగోడు విషయం చెప్పాడు.

వరాలు ఏడుస్తూ ఇంట్లోకి పోయింది. అప్పడు నిశ్చేష్టుడై నిలబడిపోయాడు.

"ఏటి ఆలోసిత్తావు, సీకటి పడతన్నది డబ్బులు సూడు. ఇద్దరం పట్నమెల్లి ఆ డబ్బులు కడితేగానీ ఆపరేషను చేసేటట్టుగా లేరు... ఇదిగో అదిగో అంతారు. కాలయాపన సేత్తారు. అది కడుపునొప్పితో సచ్చిపోతుంటే మత్తు ఇంజీసను ఇచ్చారులే," మళ్లీ అన్నాడు గౌరిగోడు.

అప్పడికి ఏడుపొచ్చేసింది. ఆపుకోలేకపోయాడు. ఏడ్చేస్తుంటే, "ఆడదానిలా ఏనికా ఏడుపు... ఏదో సూడు," అంటున్నాడే గానీ గౌరిగోడికి కూడా అప్పడిని చూసి కళ్లలో నీళ్లు తిరిగాయి.

రైతులకి రుణాల మాఫీ. సాయంత్రం రేడియోలో వస్తుంటే అది విని అంత ఏడుపులోనూ అప్పడికి నవ్వొచ్చింది. రుణాలే మనదాక రానీరు.

తీసుకుంటే కదా మాఫీ. ఆ పెద్ద రైతులే... పలుకుబడున్నోళ్లే అన్నీ వుపయోగించుకుంటారు. ఆళ్లకే బేంకోళ్లు అప్పలిత్తారు. వారయితే తీరుత్తారని నమ్మకమట. తామయితే తినేసి ఏరిగేస్తారని భయమట. హు... నిట్టూర్చాడు. ఎకరాకెకరా భూమి గలోల్లంతా ఏకమయ్యారు కాని అప్పడ్ని ఆదుకోలేకపోయారు.

ఇదే అదననేమో అప్పకెల్తే లేదని ఇప్పడింటికొచ్చి కృష్ణమూర్తి, మాజీ కరణం మరికొందరు అన్నారు. "అరే... అప్పడూ నీ పొలం ఈ ఏడాది పంట ఎంతయితే అంత లాభమొచ్చినా, నష్టమొచ్చినా నాకే వెయ్యి. వెయ్యి రూపాయిలిస్తాను. ఇచ్చే..."

ఈ మాటలకు భూమి తన చుట్టూ తాను తిరగడం మానేసింది. కాని అప్పడి తల అంతకు రెట్టింపు వేగంతో తిరిగిపోసాగింది. నరాలు ఆలోచనతో చిట్లిపోతున్నాయి. అంతకన్నా గత్యంతరం లేదని అనిపిస్తోంది. కాని ఒక ఆలోచన అప్పడికి అడ్డుపడుతోంది. అదే రైతులందరితోను తనన్నమాట. మనం కష్టపడ్డ పంటకు మనమే ధరెట్టుకోవాలి. అలా సెయ్యాలంటే అందరూ ఒక్కటిగా వుండి ఒకే రేటుకి అమ్మాల మరి... ఇపుడు తనే మాట తప్పతున్నాడు.

"ఏటి ఆలోసిత్తన్నావు," తోటి రైతులడిగారు.

'ఎవడి కష్టాలకీ అవసరాలకీ వాడే ఒకడికి తెలీకుండా మరొకడు అమ్మేస్తూనే వున్నారు,' అన్న సంగతి వారి వారి అంతరాత్మలకి తెలుసు.

"ఒప్పుకొని వెయ్యి తీసుకో," సాటి రైతులు మళ్లీ అన్నారు.

సరే అన్నట్టుగా తలూపాడు అప్పడు. వెంటనే చేతిలో వెయ్యి రూపాయలు పడ్డాయి. 'సంవత్సరమంతా ఎలా గడపాలి?' అన్న తలంపుని లోపలే గొయ్యితవ్వి పాతేస్తూ, "పద," అన్నాడు గౌరిగాడితో. ఆ చీకట్లో ఎడ్లబండి కదిలింది. ఊరు దాటింది. చిమ్మచీకటయినా బండి వెళ్తూనే వుంది... ఈ చీకటి బతుకు చీకటి కంటే చిక్కనిదేం కాదు. అప్పడప్పడూ బండిని కుదిపేస్తున్న గతుకులు. తమని జీవితంలో కుదిపేసిన కష్టాలకంటే పెద్దవేంకావు. అందుకే అవేవీ పట్టించుకోకుండా బండెళ్లిపోతున్నది.

ఆదివారం ఆంధ్రజ్యోతి, 1 జూన్ 1990